

ПАЛЕОГРАФІЯ (від **палео...** і **...графія**) — історико-філологічна дисципліна, об'єктом дослідження якої є історія **письма**, його еволюція (на основі давніх пам'яток) та характерні особливості (графічні форми знаків і літер, пропорції та конфігурації їхніх складових частин; місце і частота вживання окремих літер, видів скорочень, шрифтів та ін.) на певних етапах розвитку, вивчення систем тайнопису (**криптографії**), особливостей оздоблення рукописів і написів (зокрема орнаментів, мініатюр). Зазвичай П. вивчає системи літочислення, а також предмети, пов'язані з письмом: матеріали, на які нанесено текст (пергамент, тканини, берест, папір і філіграні на ньому), письмові знаряддя, барвники (чорнила, за допомогою яких написано чи оздоблено текст), форми оправ книжок тощо.

Як окрема дисципліна П. виникла у Європі у 18 ст. — французький науковець Б. Монфокон виокремив її з **дипломатики**. П. допомагає правильному прочитанню текстів, встановленню часу, місця створення й авторства недатованих, нелокалізованих та анонімних пам'яток, виявленню підробок, підтвердженню автентичності текстів. Спостереження за особливостями письма і практичне їхнє застосування у різних народів відомі здавна. Так, в Україні викриття підробок грамот розпочалося у 15 ст. У грамотиці Лаврентія Зизанія 1596 міститься зауваження про особливості кириличної орфографії, у грамотиці Мелетія Смотрицького 1619 — міркування про особливості давньої графіки й правопису. Формування П. як наукової дисципліни в Україні зародилося у 19 ст., цьому сприяли праці **О. Калужняцького**, **І. Каманіна** та ін.

Особливого розвитку дисципліна набула в наш час, чому значною мірою сприяло видання пам'яток української мови, літератури, історії. Сучасну П. за системами письма і мовами поділяють на грецьку, латинську, арабську, індійську, слов'янську, вірменську,

грузинську та ін. Залежно від алфавітів, якими написані рукописи, у слов'янській виокремлюють глаголичну, кириличну (яку, в свою чергу, поділяють на східно- та південнослов'янську), латинську П. Східнослов'янські манускрипти написані найчастіше **кирилицею**.

Окрім методів і прийомів дослідження власне П. (аналіз особливостей літер тощо), застосовують методи й прийоми дослідження інших дисциплін і наук, передусім лінгвістики тексту (аналіз орфографії, мови), мистецтвознавства (вивчення орнаментів, мініатюр), фізики й хімії (датування органічних матеріалів для письма за допомогою радіоактивних ізотопів, аналіз складу чорнила й фарб, використання різного проміння для читання вицвілих текстів або їхніх частин).

Рекомендована література

1. Каманин І. Палеографический изборник: Мат. по истории южнорус. письма в XV—XVIII вв. Вып. 1. К., 1899;
2. Каманін І., Вітвіцька О. Водяні знаки на папері укр. документів XVI і XVII вв. (1566—1651). К., 1923;
3. Запаско Я. П. Орнамент, оформлення української рукописної книги. К., 1960;
4. Люблинская А. Д. Латинская палеография. Москва, 1969;
5. Мацюк О. Я. Папір та філіграні на українських землях (XVI — поч. XX ст.). К., 1974;
6. Панашенко В. В. Палеографія українського скоропису другої половини XVII ст. К., 1974;
7. Высоцкий С. А. Средневековые надписи Софии Киевской (По материалам граффити XI—XVII вв.). К., 1976;
8. Карский Е. Ф. Славянская кирилловская палеография. Москва, 1979.

В. В. Німчук

Бібліографічний опис:

Палеографія / В. В. Німчук // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2025. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-890040>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України (докладніше).